

Barthes' stil og sorg

BOKOMTALE: *Sorgens dagbok* er Roland Barthes' forsøk på å forsone seg med morens død. Som en privat bok om sorg er dens styrke hvordan forfatterens følsomme og stiliserte skrivemåte både kommuniserer sorgerfaringen og samtidig gransker det språklige grunnlaget for hvordan den kan uttrykkes. I 2010 var det tretti år siden Barthes selv gikk bort. I den anledning har Karin Gundersens innføringsbok fra 1989 fått nytt navn, *Roland Barthes – Teori og litteratur*, og revidert innhold. Til sammen viser disse to utgivelsene Barthes' rolle som spydspiss i den siste store franske æraen.

Av Svein Henrik Nyhus

Selvbiografisk fase

Før en bilulykke forkortet Roland Barthes' liv i 1980, hadde forfatterskapet trådd inn i en ny fase. En tekstteoretisk produksjon førte inn mot en mer privat-eksistensiell – med utgivelser som *Fragmenter av kjærlighetens språk*, selvbiografien *Roland Barthes par Roland Barthes* og *Det lyse rommet*. Utgivelsen av *Sorgens dagbok* passer også best under denne etiketten.

Den samme selvbiografiske hendelsen som ligger bak fotografistudiet i *Det lyse rommet* gjelder for

dagboken. I 1977 dør Barthes' mor etter sykdom og etterlater ham i dyp sorg. Forholdet til moren hadde vært sterkt og kanskje mer intimt enn etter ordinære skalaer. De siste seks månedene før hennes død hadde Barthes pleiet henne i leiligheten de hadde bodd sammen hele livet. Han bestemmer seg for å dokumentere sorgprosessen på kartotekkort, små nedtegnelser av gangen, arrangert i dagboksform: «Hvem vet? Kanskje noe av verdi i disse notatene?», skriver han 27. oktober, i dagbokens andre dag. Disse nedtegnelsene er det leseren følger kronologisk inntil siste punktum settes 21. juni 1978.

Sorgens uttrykksform

Bokens oversetter, professor i litteraturvitenskap ved Universitetet i Oslo, Knut Stene-Johansen, påpeker i et velskrevet etterord paradokset om sorg som et tabu man finner overalt. Som det er blitt kommentert, blant annet i artikler i [Prosa](#) og *Morgenbladet*, gjelder det også bøkernes verden. I 2010 ble det her til lands gitt ut flere personlige beretninger om død og sorgarbeid, hvor Jan Inge Sørbøs *Lyset fra fars ansikt*, Gunnhild Lems *Sorg og sommerfugler* og Anders Johansens *Etter oss*, kan nevnes. *Sorgens dagbok* skiller seg ut. Foruten å være en bok om det fraværet døden skaper, tematiseres sorgens gjennomgripende, rykkvise natur og dens alltid individuelle karakter. Men det er i måten Barthes forsøker å danne en adekvat uttrykksform for sorgen og dens prosess på at bokens sterkeste fortjeneste ligger.

Sorg er naturligvis et komplekst fenomen. Noe som dukker opp som en sentral innsikt i *Sorgens dagbok* er en anerkjennelse av sorgens banalitet: «Ved å gjøre disse notatene hengir jeg meg til banaliteten som fins i meg», skriver Barthes. Mange nedtegnelser forteller om hverdagslige gjøremål, sosial utilpasshet og nedbrutte emosjonelle statueringer. Men denne anerkjennelsen muliggjør også registreringer som kretser inn noe av sorgens vesen:

Det som slår meg mest: Sorgen kommer lagvis – som en forkalkning [...].

Notatene viser videre vekslingene mellom to akser i sorgens dynamikk; den voldsomme, uanmeldte fortvilelsen og den langvarige bedrøvelsen. Denne diskontinuiteten innforlives språklig i alt fra knappe, såre utbrudd til poetiske, balanserte linjer – for eksempel det første haikulignende notatet:

Bryllupsnatt

Men sorgnatt?

Denne bevisstheten om det språklige uttrykket synes ofte å mangle i utgivelser om lignende tema. I stedet for å presentere sorgerfaringen i et biografisk narrativ, formidler Barthes gjennom å opprette en uttrykksform som både gir etter for og kjemper med sorgens føringer.

Som lesere kan vi derfor bli oppmerksomme på hvordan språket, midt i sorgerfaringen, både fungerer utilstrekkelig og selvtilstrekkelig i form av sin tendens til å resirkulere ord og uttrykk på egen akkord. Det er også noe vi direkte påminnes i teksten:

Håpløshet: Ordet er for teatralsk, det er del av talespråket.

En stein.

Foruten å være et bevegende portrett er *Sorgens dagboks* viktigste prestasjon at den utvider hva det vil si å bearbeide og uttrykke sorg i språket.

En original og omseggripende tenker

Dagbokutgivelsen blir altså punktet for Barthes' selvbiografisk fase. Med *Roland Barthes – Teori og litteratur* gir Karin Gundersen, professor i fransk ved Universitetet i Oslo, et fullstendig overblikk over forfatterskapets mange sider. Den poengterte, informative og godt sammenfattende

presentasjonen som først utkom i 1989, er vedlikeholdt.

Noe av det første innføringen gjør, er å minne oss om hvordan Paris på seksti- og syttitallet var et veritabelt arnested for idémessige landvinninger. Filosofer som [Michel Foucault](#), [Gilles Deleuze](#), [Jacques Derrida](#), samt litteraturteoretikere som [Julia Kristeva](#), [Tzvetan Todorov](#) og [Jacques Lacan](#) var her, sammen med Barthes, sentrale aktører som bidro til heftig interdisiplinær teoretisk utvikling. Barthes var først og fremst semiolog, skriver Gundersen, men denne oppmerksomheten mot tegnet førte ham i flere retninger. Vi guides gjennom en marxistisk-eksistensiell fase i femtiårene, sekstiårenes strukturalisme, tekstteorien på begynnelsen av syttiårene og den mer privat-eksistensielle fasen før ulykken i 1980.

En presentasjon av Barthes' intellektuelle aktivitet er en utfordring, men Gundersen løser oppgaven på en logisk og balansert måte. En solid kunnskap tillater inndelende, pedagogiske grep, som ikke forringer fremvisningen av den faglige bredden som semiologens hode og penn rastløst beveget seg i.

Den originale og omseggripende tenkeren er en rød tråd gjennom innføringen. Samtidig holdes presentasjonen sammen ved å insistere på en kontinuitet. De «betydningsbærende detaljene» i forfatterskapet vektlegges og lar mye av den engasjerende faglige dybden komme til uttrykk. Ved blant annet å trekke frem Barthes' høye verdsetting av sanseerfaringens betydning for kunnskap – og preferansen for klassiske tekster (Goethe, Stendhal og Proust) tydeliggjøres en faglig egenart og det lidenskapelige forholdet til litteraturen.

Ettertidens videreføring

Hva så med de oppsiktsvekkende idéene man forbinder med Barthes? Hva med forfatterens død? Virkelighetseffekten? Kampen mot det falske naturaliserte i kulturen? Avsløringen av Dumskap og Doxa? Joda, Gundersen viser, noen ganger mer implisitt, at det fortsatt er lærdom å få nye innsikter av. Innledningsvis leser vi:

Stadig vekk gir skriftene hans innsikter i de kulturelle, litterære og estetiske tegnenes gåtefulle liv, og uansett hvilken isme han sverger til, greier han å formidle den slags kombinasjon av intellektuelt skråblikk, sanselig fascinasjon og begeistring ved det avvikende som vår stadig mer kommersialiserte kultur har behov for.

Ingen innsigelser på dét. Men derfor hadde det også vært spennende med en mer detaljert oppfølging av dette perspektivet – et klarere fokus på videreføringen av Barthes' arv. Flere av hans teoretiske renommerte idéer kan jo ses i kjernen av det litterære dagsaktuelle. Forfatteren later ikke til å være død, og virkelighetens inntog i fiksjonen og omvendt har ikke vært på hell siden «Virkelighetseffekten» ble utgitt, for kort å nevne noe.

Som innføringsbok er *Roland Barthes – Teori og litteratur* likevel vellykket fordi den gir leseren lyst til å gå tilbake til, eller ansporer til nytt bekjentskap, med originaltekstene. I *Lysten ved teksten* (1973) stadfestes det at bare tekster som viser at de begjærer leseren er viktige. Det må også ha vært et credo for Barthes' egen produksjon, noe Gundersen fint minner oss om, ikke minst med sin egen tilgjengelige og tettvevde fremføring.

Innføringen avsluttes med «Forelesning», Barthes' tiltredelsesforelesning i litterær semiologi ved Collège de France i 1977. Her antydes det hvordan han på grunn av sykdom tidvis måtte se seg nødt til å skrive uten direkte tilknytning til akademiske institusjoner – noe som muligens bidro til hans essayistiske, lekne og tidvis hektiske skrivestil. Med formingen av *Sorgens dagbok* ble denne stilkyndigheten satt på en stor prøve. Resultatet har skapt en åpning inn i et tema som vi kan være ham takknemmelig for.